

Dr hab. Anita Młynarczyk-Tomczyk, prof. UJK
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Instytut Historii
ul. Uniwersytecka 17
25-406 Kielce

Kielce, dnia 09.09.2024

Recenzja pracy doktorskiej pani mgr Marioli Olejniczak zatytułowanej: *Wybrane polskie muzea historyczne po 1989 r. jako przestrzeń (prze)budowy relacji społecznych. Od muzeum „Świątyni wiedzy” do „muzeum rzeźby społecznej”*, napisanej pod kierunkiem dr hab. prof. UAM Izabeli Skórzyńskiej

Praca doktorska pani Marioli Olejniczak, licząca 287 stron, została napisana pod kierunkiem profesor UAM Izabeli Skórzyńskiej. Struktura omawianej pracy składa się z 8 rozdziałów. Pierwszy, w założeniu doktorantki, rekonstruuje w ujęciu historycznym i problemowym definicję muzeum, celem wyjaśnienia /zobrazowania/ przemian instytucji muzeum od „świątyni wiedzy” do rzeźby społecznej”. W drugim doktorantka skupiła się na omówieniu „istotnych kwestii” związanych z edukacją muzealną oraz reprezentujących ją osób (edukatorów). W rozdziale trzecim przedstawia kontekst prawny i systemowy funkcjonowania współczesnych muzeów w wymiarze globalnym, europejskim i polskim. Rozdział czwarty to prezentacja programów grantowych i konkursowych, określających kierunki i jakość oferty edukacyjnej muzeów historycznych. Rozdział piąty zawiera założenia metodologiczne i metodyczne badań. Rozdział szósty przynosi „opis i analizę najbardziej reprezentacyjnych form edukacji muzealnej, praktykowanych przez polskie muzea historyczne po 1989 r., jakie wyłoniły się z materiału empirycznego”. Rozdział siódmy to przedstawienie programów i projektów związanych z wybranymi praktykami muzealno-historycznymi. Są to programy, które, cytując za autorką „w świetle badań najbardziej przyczyniają się do przebudowy w kierunku partycypacji społecznej i społeczeństwa obywatelskiego”. Rozdział ósmy to sformułowane przez doktorantkę wnioski i rekomendacje, jako pochodna „krytycznej analizy oraz interpretacji danych omówionych we wcześniejszych rozdziałach”.

Przystępując do recenzji pracy doktorskiej pani mgr Marioli Olejniczak, należy podkreślić, że muzea, jako miejsca pamięci w szerokim rozumieniu tego słowa są bardzo dynamiczne. Ulegają zmianom zależnie od różnych czynników zewnętrznych. Zagadnienie transformacji ustrojowej i wpływu tego wydarzenia na sferę kultury, to temat bardzo szeroki i wieloaspektowy. Rok 1989 w przypadku muzeów, a zwłaszcza prowadzonej w nich działalności edukacyjnej, zapoczątkował powolny, a dodatkowo obciążony licznymi ograniczeniami organizacyjnymi, finansowymi, kadrowymi itd., proces przebudowy. Lata 90. XX wieku to także czas intensywnego oczyszczania edukacji muzealnej z peerelowskiej tematyki, to znaczy eliminowania tzw. „białych plam” z historii

narodowej i powszechnej, jak również wprowadzanie nowych, adekwatnych do istniejącej rzeczywistości edukacyjnej, zagadnień. Również proces wkraczania muzeów w XXI w., postrzegany jako zupełnie nowy rozdział w dziejach edukacji muzealnej i szeroko pojętego muzealnictwa, wymaga odrębnego potraktowania. W pracy p. Marioli Olejniczak burzliwy okres funkcjonowania muzeów (po 1989 r.) przedstawiony został bez uchwycenia wielu istotnych czynników społecznych, politycznych, gospodarczych i kulturowych. Doktorantka zauważa jednak słusznie, że początek XXI wieku, był to czas wkroczenia muzeów w kolejny etap rozwoju – muzeów narracyjnych, w skali ogólnopolskiej, za sprawą powołania Muzeum Powstania Warszawskiego w 2004 roku.

Cele szczegółowe pracy p. mgr Mariola Olejniczak ujęła w formie pytań badawczych, odnoszących się do dwóch zasadniczych kwestii 1. jakie relacje społeczne wytwarzały/wytwarzają polskie muzea historyczne po 1989 r. i jak to robiły/robią? s. 14. 2. Jak nowe praktyki animacyjno/partycypacyjne wpływały/wpływają na zmianę tych relacji, to znaczy, w jaki sposób muzea realizowały/realizują postulat muzeum historycznego jako „rzeźby społecznej” i co z tego wynika, s. 14. W rozdziale VIII dodała, że na potrzeby przyszłych badań sformułowała pytania, które stały się podstawą gromadzenia i interpretacji danych empirycznych, pod kątem odpowiedzi na następujące pytania: 1. Jak współczesne muzea historyczne uwzględniają potrzeby różnych jednostek i grup społecznych, w szczególności tych zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem? 2. Jakie relacje społeczne były/są generowane przez polskie muzea historyczne po 1989 r. i w jaki sposób się one kształtują? 3. Na czym polega zmiana modelu uczestnictwa w kulturze historycznej, od muzeum rozumianego jako bierna przestrzeń kontemplacji do muzeum jako miejsca i przestrzeni działania odwiedzających? 4. Jaki jest wpływ nowych praktyk animacyjnych i partycypacyjnych na zmianę narracji społecznych w polskich muzeach po 1989 r.?, s. 231. Celem pracy było też zbadanie i przedstawienie jak postulat „muzeum otwartego” i „kultury dostępnej” oraz „czynnej” realizowany jest w wybranych polskich muzeach historycznych po 1989 r., s. 13.

W odpowiedzi na pytania badawcze p. mgr Mariola Olejniczak założyła: analizę treści literatury naukowej, zastanych dokumentów w zakresie programów, misji, grantów i projektów po 1989 r. oraz ich ewaluacji; pogłębione badania wybranych polskich muzeów historycznych w Polsce, ze względu na zrealizowane przez nie projekty włączające, z wykorzystaniem wybranych metod badań jakościowych („studia przypadku”, analiza zastanych dokumentów, w tym wizualna, obserwacja jawna, uczestnicząca, wywiad, ankieta); wykorzystując metodę sondażu diagnostycznego i wywiadu pogłębionego; wzbogacając uzyskane tą drogą dane o własne doświadczenia jako muzeolożki, kustoszki i edukatorki, s. 14. Założyła też, że analizując zgromadzony materiał empiryczny prześledzi dynamikę zmian zachodzących w polskich muzeach historycznych po 1989 r., s. 15.

Doktorantka deklaruje we wstępie swej pracy, iż jej bazę źródłową stanowiły zasoby archiwalne, elektroniczne i tradycyjne poszczególnych muzeów s. 16 – jednak odczuwa się pewien niedosyt, zwłaszcza w zakresie zasobów archiwalnych i „tradycyjnych” (akt zakładowych).

W odniesieniu do konstrukcji, praca licząca (bez wstępu, zakończenia, aneksów i bibliografii) 229 stron, została podzielona na 44 podrozdziały, niektóre liczyły jedną stronę. Są też pół-stronicowe podrozdziały, np. w rozdziale czwartym (4.3-4.7). Rozdział piąty liczy w sumie 9 stron i składa się z 6 podrozdziałów.

Odnosząc się do szczegółowych wątków podjętych w pracy p. Marioli Olejniczak, zawarte w rozdziale pierwszym, spostrzeżenie, że „w Polsce znaczny rozwój muzealnictwa, przekładający się na powstanie nowych instytucji zaczął się po transformacji ustrojowej w 1989 r., choć najlepsze warunki pojawiły się po 2004 r.”, zostało umotywowane jedynie lapidarną informacją w przypisie, s. 18. Uważam, że w tym miejscu powinny pojawić się wnikliwe informacje o tym, jakie muzea powstały w latach 1989-2004 i po roku 2004. Zauważalne jest również marginalizowanie zmian w muzealnictwie, jakie zachodziły jeszcze w PRL, szczególnie od lat 60. XX w., jakby po 1989 r. wszystko, co związane z nowym podejściem do muzeologii się zaczęło. Okres po 1958 r. charakteryzował się zdecydowanym ożywieniem inicjatyw oddolnych w polskim muzealnictwie. Bardzo korzystny wpływ na te zmiany wywarły m.in. obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego (1960-1966/67), w które pracownicy muzeów aktywnie się zaangażowali. Obchody nie tylko sprzyjały tworzeniu nowych muzeów, ale przyniosły też, kontynuowane z powodzeniem w następnych latach, badania poświęcone pracy oświatowej tych instytucji. Szczególnie cenne okazały się studia nad percepcją wystaw przez zwiedzających, zwłaszcza młodzież. Na podstawie badań sformułowano szereg praktycznych wniosków dla muzeologów odnoszących się do doboru eksponatów do wystaw i postulatu szczegółowego ustalania ich adresatów przez organizatorów. Był to też czas ewolucji tradycyjnych ekspozycji na nowoczesne, z punktu widzenia treści i form.

W dalszej części rozdziału pierwszego p. mgr Mariola Olejniczak przywołuje informacje o pierwszym polskim muzeum narracyjnym – Muzeum Powstania Warszawskiego i przez jego pryzmat charakteryzuje, opierając się na literaturze przedmiotu, tego typu muzea (s. 31-33). Choć na podstawie literatury doktorantka bardzo interesująco je przedstawia, to niewątpliwie wskazane byłoby wzbogacenie informacji o tak ważnym przedsięwzięciu jak Muzeum Powstania Warszawskiego. Pomocna byłaby w tym dokumentacja sprawozdawcza warszawskiego muzeum oraz np. chętnie wykorzystywane przez doktorantkę badania empiryczne. Co do tych ostatnich, ciekawy byłby z pewnością wywiad z pracownikami tej instytucji.

Następnie w oparciu o literaturę i zasoby Internetu doktorantka przybliżyła w sposób interesujący wirtualne muzea (s. 34-35), ekspozycje objazdowe i muzea mobilne, s. 35. Kilkustronicowy wywód poświęca też pandemii Covid-19. Uważam, że wątek ten powinien być co

najwyżej zasygnalizowany. Ten aspekt z pewnością znajdzie swojego badacza, który spojrzy na problem szerzej i z perspektywą czasową, s. 37-41. Rozdział pierwszy zamykają refleksje doktorantki na temat definicji muzeum i koncepcji muzeum jako „rzeźby społecznej”. Mimo licznych powtórzeń wywód oparty na literaturze naukowej jest niewątpliwie interesujący. Nie można jedynie zgodzić się ze stwierdzeniem autorki, że „analogicznie do debat poświęconych muzeum na międzynarodowym forum, dyskusje takie toczą się także od co najmniej trzech dekad w Polsce – bo toczyły się one wcześniej, a w bardzo ożywionym zakresie już przynajmniej od lat 60. XX wieku, a po 1989 były kontynuowane, s. 45.

Także jak wynika z dalszych wywodów doktorantki, koncepcja muzeum jako „rzeźby społecznej” nie jest najnowszym trendem w muzeologii. Przywołuje ona słusznie, jako jej inicjatora Josepha Beuysa, niemieckiego artystę, moralistę, urodzonego w latach 20. XX wieku (zmarł w 1986 r.), s. 52. Wspomina też ciekawy epizod, a mianowicie wizytę artysty w Muzeum Sztuki w Łodzi, w związku z akcją *Polentransport* (1981 r.), s. 57, wzbogacając go fotografiami dostępnymi na stronie Muzeum Sztuki.

W drugim rozdziale otrzymujemy obraz specyfiki edukacji muzealnej, jej historii i ewolucji modelu instytucji muzealnych i różnych form oddziaływania na odbiorcę. Obraz ten jednak, bez uwzględnienia kontekstów społeczno-politycznych w jakich funkcjonowały muzea, a także bez odzwierciedlenia ewolucji przeobrażeń jakie w ciągu tego czasu, a zwłaszcza od drugiej połowy XX wieku, zachodziły w edukacyjnym wymiarze polskiego muzealnictwa, jest niepełny, s. 66-67. To samo dotyczy pracowników muzeów, w tym edukatorów muzealnych (o których w podrozdziale 2.3). Doktorantka, przybliżając wątek muzeum partycypacyjnego dostrzega problem wolności w muzeum, przez pryzmat tzw. polityki historycznej, s. 81. Szkoda jednak, że nie rozpatrzyła tego zagadnienia w szerszym zakresie. Wszakże muzea, w pewnym stopniu, na różnych poziomach, przez cały omawiany w recenzowanej pracy okres, odzwierciedlały wizje rządzących.

Rozdział trzeci to prezentacja prawnego i systemowego funkcjonowania współczesnych muzeów, w wymiarze globalnym, europejskim i polskim. W odniesieniu do krajowych aktów prawnych, wywód doktorantki sprowadza się do wymienia dokumentów normatywnych związanych z muzeami (w sumie kilkadziesiąt ustaw, rozporządzeń i zarządzeń). Omawiając międzynarodowe normy prawne doktorantka analizuje je pod kątem oddziaływania na polskie muzealnictwo (s. 88-92).

Rozdział czwarty to prezentacja organizowanych w Polsce ośmiu konkursów muzealnych (na Wydarzenia Muzealne Roku: Sybilla i „Izabella”; Nagroda Lednickiego Orła Piastowskiego; Mazowieckie Zdarzenia Muzealne – Wierzba; Wydarzenia Muzealne Roku: Podlasie, Śląsk, Pomorze Zachodnie oraz Muzeum Widzialne). Informacje o nich p. mgr Mariola Olejniczak zaczerpnęła z dostępnych stron internetowych, s. 93-100. Warto było jednak pogłębić dane na temat

beneficjentów poszczególnych konkursów i kryteriów przyznawania środków w wybranych programach.

Rozdział piąty zawiera założenia metodologiczne i metodyczne prowadzonych przez doktorantkę badań empirycznych. Problem badawczy zawarła w pytaniu: czy i jak polskie muzea historyczne po 1989 r. były/są miejscem (prze) budowania relacji społecznych?, a za wskaźnik tej zmiany (przebudowy) przyjęła przechodzenie muzeów od świątyni wiedzy do rzeźby społecznej, s. 101. Stwierdzenia te generują jednak kilka pytań: o definicje współczesnego muzeum? o proces budowy (przebudowy) relacji społecznych w drodze przechodzenia muzeów od „świątyni wiedzy” do „rzeźby społecznej”? i o skalę tego zjawiska? oraz, czy poprzez przyjęte przez autorkę metody badawcze – badania ilościowe, w tym sondaż diagnostyczny, z wykorzystaniem ankiety oraz wywiady pogłębione i „studia przypadku”, s. 102, udało się odpowiedzieć na założone pytania badawcze?

W dalszym fragmencie pracy pani mgr Mariola Olejniczak przybliżyła zastosowane przez siebie metody badawcze. Osobom biorącym udział w badaniach ankietowych wyjaśniła ich cel, zapewniła też o poufności i anonimowości, s. 103. Zabrakło natomiast informacji o tym, czy i w jaki sposób przeprowadzone zostały badania pilotażowe. Są one niezbędne dla sprawdzenia i weryfikacji narzędzia. Pomocna byłaby również w ankiecie metryczka, za pomocą której uzyskuje się niezbędne informacje o indywidualnych cechach respondenta (w tym przypadku pracowników muzeów, edukatorów), takich jak: wiek, płeć. Ważna jest również obecność w kwestionariuszu pytań kontrolnych, weryfikujących przekazywane informacje. W tym zakresie znajdujemy zapewnienie doktorantki, że każdy z uczestników „w pełni zaangażował się w badania, mając świadomość swoich praw i obowiązków” (s. 108).

Badania sondażowe, jak wskazała doktorantka, „pozwoły określić kondycję edukacji muzealnej we współczesnych polskich muzeach historycznych. Dały także wgląd w perspektywę rozwoju edukacji muzealnej wobec potrzeby redefinicji tradycyjnych zadań i funkcji muzealnych”, s. 106. W założeniu doktorantki „główną płaszczyzną odniesienia omawianych zagadnień, była kwestia edukacji muzealnej prowadzonej po 1989 r. w muzeach w Polsce”, którą, dopowiadając, zobrazowała w oparciu o literaturę naukową.

Do udziału w sondażu p. Mariola Olejniczak zaprosiła 100 instytucji muzealnych, stopa zwrotu to 53, więc ponad 50%. Wskaźnik więc jest bardzo dobry (s. 104-105). Chociaż jak wskazuje doktorantka, w trosce o reprezentatywność badań starała się uwzględnić muzea z całej Polski, dbając o proporcjonalny rozkład terytorialny i uwzględnienie specyfiki regionalnej ich działalności, jednakże ostatecznie „rozkład ten stał się pochodną rzeczywistej responsywności instytucji muzealnych, które zdecydowały się odpowiedzieć na ankietę”. Stan ten pokazuje mapa na stronie 112. Brakuje na niej 4 województw, które doktorantka zaznaczyła czerwonymi barwami (województwa podlaskiego, podkarpackiego, świętokrzyskiego i opolskiego). Rodzi się w tym

miejscu pytanie, ważne uważam dla podjętej w pracy tematyki, o kontekst zmian, zachodzących w instytucjach muzealnych – w stronę „muzeum rzeźby społecznej” – w aspekcie zróżnicowania regionalnego.

W rozdziale szóstym: „pogłębiona charakterystyka działalności edukacyjnej w polskich muzeach historycznych po 1989 r. w świetle badań ilościowo-jakościowych”, p. mgr Mariola Olejniczak przedstawiła dane, które otrzymała od respondentów. Przeprowadzone przez doktorantkę badania ankietowe przybliżyły obraz pracy ponad 50 muzeów. Doktorantka przedstawiła ciekawe wnioski dotyczące działalności edukacyjnej muzeów, ze względu na ich formy działania i ze względu na ofertę. Trafnie przeanalizowała strukturę muzeów, a zwłaszcza działy zajmujące się edukacją, dokonała dogłębnej analizy odbiorów kultury, omówiła szeroko cele edukacji muzealnej, inicjatywy edukacyjne, przytaczając przy tym fragmenty wypowiedzi z ankiet, s. 113-192. Wywody niewątpliwie są interesujące.

Następnie p. mgr Mariola Olejniczak informuje, „co jednoznacznie wynika z lektury ankiet”, że największą wadą, z jaką spotykają się edukatorzy muzealni, jest niski budżet, s. 153; brak odpowiedniej infrastruktury, s. 154, czy braki kadrowe, s. 154. Warto wskazać, że obok lektury ankiet, jest to bardzo istotne pole badawcze w związku z podjętą w pracy problematyką: jak finansowanie muzeów, kadra i infrastruktura, przekłada się na proces zmian w muzeach?

Rozdział siódmy to przedstawienie programów i projektów, które, cytując za p. mgr Mariolą Olejniczak, „w świetle badań najbardziej przyczyniają się do przebudowy w kierunku partycypacji społecznej i społeczeństwa obywatelskiego”. Następnie doktorantka przybliży, „nie pretendując do wyczerpania tego obszaru problemowego, „studia przypadku” wybranych praktyk muzealnych, spod znaku „rzeźby społecznej”. Praktyki te uznała za obiektywizujące swój wybór, a zarazem potwierdzające hipotezę badawczą „o trwającej przez ponad 30 lat przemianie polskich muzeów w kierunku instytucji otwartych, twórczych (...)”, s. 194. W rozdziale tym przybliżone są jednak tylko przedsięwzięcia z okresu od 2011 roku, a więc ostatniego dziesięciolecia, co generuje od razu pytanie czy do 2011 roku nie było żadnych wystaw, które promowały nowe podejście do edukacji muzealnej?

Doktorantka uwzględniła: wystawę „Macierzyństwo” (z okresu od 30.11.2018-26.05.2019), s. 195, akcję wystawienniczą „Wycółkobus” (29.09-14.10.2012), s. 203, wystawę „5 zmysłów” (15.10-27.11.2011), s. 209, oraz „Muzeum mojego podwórka” (15.03-30.06.2014), s. 221. Przybliżone tym samym przez doktorantkę projekty z Muzeum Etnograficznego w Toruniu, Muzeum Okręgowego w Bydgoszczy, z Muzeum Narodowego w Poznaniu i Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, reprezentują jedynie dwa sąsiadujące ze sobą województwa (Kujawsko-Pomorskie i Wielkopolskie). Chociaż doktorantka ma świadomość, że przedstawione w tym

rozdziale (jak również w rozdziale piątym i szóstym) typologie i opisy projektów, nie wyczerpują tematu, s. 194, to pojawia się pytanie o reprezentatywność próby.

Wspomniane wyżej 4 inicjatywy, stanowiące zdaniem doktorantki „żywy dowód na to, że edukacja muzealna w Polsce, kieruje się w stronę muzeum, „jako rzeźby społecznej”, s. 228, przybliżone zostały przez p. mgr Mariolę Olejniczak w bardzo interesujący sposób. Wywód doktorantki został poparty wieloletnim doświadczeniem w roli muzeolożki, kustoszki i edukatorki. Wzbogaciły go wywiady z autorami, współautorami i najczęściej pomysłodawcami poszczególnych działań, ponadto kolorowe fotografie unaoczniające omawiane przez autorkę inicjatywy – łącznie 33.

Następnie p. mgr Mariola Olejniczak formuje wnioski i rekomendacje, jako pochodne „krytycznej analizy oraz interpretacji danych omówionych w rozdziałach” 5, 6 i 7. Walorem tej części pracy jest to, że doktorantka, posiłkując się spostrzeżeniami z badań empirycznych oraz własnym doświadczeniem, dochodzi do wielu istotnych rekomendacji, prowadzących w stronę muzeum, jako „rzeźby społecznej”. Jako pierwsze sformułowała celne rekomendacje dla edukatorów muzealnych. Zaliczyła do nich: interaktywność i uczestnictwo, dotyk w muzeum, partycypację społeczną, aktywności społeczne, współpracę międzynarodową, wspólne przemyślenie narracji, dostępność, otwartość na zmiany, promowanie aktywnej refleksji, dzielenie się historią współczesności. Natomiast w zakresie edukacji muzealnej słusznie zarekomendowała: innowacyjne metody nauczania, aktywne podejście do nauki, rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia, wprowadzenie elementów praktycznych, zróżnicowane perspektywy i formy, równość dostępu, łączenie różnych dziedzin w nauczaniu, zintegrowane podejście, stosowanie metod badawczych, kontynuację relacji z odbiorcą on-line, regularną ocenę i adaptację, współuczestnictwo społeczności lokalnej, a na koniec działania prowadzące do ugruntowania koncepcji społecznej „trzeciego miejsca”, s. 230-242.

W zakończeniu, można dostrzec ogólnikowe sformułowania, typu „przez ponad trzy dekady obserwujemy ogromną dynamikę przemian społecznych w Polsce” (s. 244), których doktorantka szerzej nie rozwinęła. Zastanawiam się nad celowością zamieszczenia w zakończeniu fotografii wizyty Beuysa w Łodzi, skoro już jego zdjęcia zostały wcześniej uwzględnione przez doktorantkę, a wspomniana wizyta tego niemieckiego artysty w łódzkim muzeum, nie znalazła w pracy szerszego kontekstu.

Bibliografia bez źródeł, które doktorantka zawarła w pracy. Powinien się w niej znaleźć następujący zapis: Źródła: empiryczne badania społeczne: ankieta (placówka i data odesłania ankiety); wywiad narracyjny – osoba, instytucja i data przeprowadzenia wywiadu. Dokumenty archiwum zakładowego muzeum, np. w „studiach przypadku”. W bibliografii powinno również znaleźć się więcej, wydawanych cyklicznie, raportów o muzeach/sprawozdaniach z pracy muzeów.

W pracy pojawiają się sformułowania, które warto byłoby doprecyzować, np. „w międzyczasie (tj. kiedy?) pozycja widza w muzeum uległa metamorfozie z pozycji biernego obserwatora do aktywnego uczestnika”, s. 83 – „To, zatem, co niegdyś, (czyli kiedy?) stanowiło o normach i zasadach zwiedzania muzeum, w sposób konwencjonalny, współcześnie, (czyli od kiedy?) zmienia się w odpowiedzi na specjalne potrzeby wybranych grup odwiedzających”, s. 131. Zagadnienia, które warto było rozwinąć w pracy: „nowoczesne instytucje muzealne”, s. 11; „współczesne muzea”, s. 230; „współczesna edukacja muzealna”, s. 58; „współczesna aktywność edukatora muzealnego”, s. 72.

Dokonując już całościowej oceny pracy doktorskiej, wysiłek badawczy p. mgr Marioli Olejniczak należy docenić. W swej pracy odzwierciedliła rozwój polskiego muzealnictwa, na tle europejskim i światowym. Podjęła się trudnego zadania zebrania materiału badawczego, ze szczególnym uwzględnieniem dowodów empirycznych (ankiety, wywiadu), a następnie podjęła się jego dogłębnej analizy i interpretacji. Materiał badawczy zilustrowała ciekawie, posiłkując się przy tym starannymi tabelami, schematami, wykresami, zestawieniami, z pewnością pomocnymi w dalszych badaniach nad edukacyjnym wymiarem polskiego muzealnictwa. Doszła do interesujących wniosków, które mogą stanowić, i taki jest też cel pracy, rekomendację do dalszych zmian w działalności muzeów, a zwłaszcza ich edukacyjnej oferty. Zaglądamy w przeszłość, aby zmienić teraźniejszość i kreować przyszłość. W aspekcie kreowania wizji „muzeów przyszłości” w Polsce, praca p. Marioli Olejniczak jest niewątpliwie cenna.

Stwierdzam zatem, że przedstawiona do recenzji praca spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 187 ustawy z 3 lipca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, nr 1669) i ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 20 lipca 2018 r. (Dz.U. 2018, nr 1668 z późn. zm.). Wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie pani mgr Marioli Olejniczak do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

